

IQTISODIYOTNI DAVLAT TOMONIDAN MOLIVAVIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Ilmiy rahbar:

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Meliyev Azim Murodillo o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Mo'minova Zuhra Valijon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyotni davlat tomonidan moliyaviy tartibga solishning mohiyati, asosiy mexanizmlari va bugungi zamon sharoitidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Davlat moliyaviy siyosat orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, byudjet muvozanatini saqlash, inflyatsiyani jilovlash va ijtimoiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajaradi. Maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida olib borilayotgan moliyaviy islohotlar va ularning ijobiy natijalari tahliliy jihatdan yoritilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, moliyaviy siyosat, davlat byudjeti, tartibga solish, soliq tizimi, bozor mexanizmi, islohotlar, barqarorlik.

Kirish

Har qanday mamlakatda iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishi davlatning to'g'ri yo'naltirilgan moliyaviy siyosatiga bevosita bog'liqdir. Moliyaviy tartibga solish — bu davlat tomonidan iqtisodiy jarayonlarga ta'sir o'tkazishning eng muhim vositalaridan biridir. Uning asosiy maqsadi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, aholi turmush darajasini oshirish va ijtimoiy adolatni qaror toptirishdan iborat. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat moliyaviy siyosat orqali bozor mexanizmining kamchiliklarini to'ldiradi, iqtisodiy jarayonlarni muvozanatga keltiradi va tarmoq rivojlanishini yo'naltiradi. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish, soliq siyosatini takomillashtirish, byudjet intizomini kuchaytirish yo'nalishida izchil

islohotlar amalga oshirildi. Bugungi kunda davlat moliyaviy siyosati iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, investitsion muhitni yaxshilash va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlashga qaratilgan.

Davlatning moliyaviy tartibga solishdagi roli, eng avvalo, byudjet-soliq siyosatida namoyon bo‘ladi. Soliq tizimi yordamida davlat iqtisodiy faollikka ta’sir qiladi, daromadlarni qayta taqsimlaydi va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlaydi. Soliqlar iqtisodiyotda rag‘batlantiruvchi hamda cheklovchi vosita sifatida ishlaydi. Masalan, kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash maqsadida soliq imtiyozlari berilishi iqtisodiy o‘shishning muhim omiliga aylanadi. Davlat byudjeti esa iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida faoliyat yuritish uchun zarur moliyaviy manbalarni ta’minlaydi. Byudjet orqali ijtimoiy sohalarga, infratuzilmaga, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlariga mablag‘lar yo‘naltiriladi. Shu orqali davlat iqtisodiyotda barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta’minlashga intiladi. Bugungi kunda O‘zbekiston iqtisodiyotida moliyaviy boshqaruv tizimi bosqichma-bosqich raqamlashtirilmoqda. Bu jarayon moliyaviy intizomni oshirish, byudjet mablag‘larining samarali ishlatilishini nazorat qilish, korrupsiyani kamaytirish va ochiqlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Xususan, “Raqamli iqtisodiyot” tamoyillari asosida davlat moliyaviy nazorati va soliqqa tortish tizimida shaffoflik kuchaymoqda.

Moliyaviy tartibga solishning yana bir muhim yo‘nalishi — pul-kredit siyosati hisoblanadi. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati inflyatsiyani jilovlash, milliy valyuta barqarorligini ta’minlash va investitsion faollikni oshirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, moliya bozorining rivojlanishi, bank tizimining ishonchliligi va kredit resurslarining kengayishi iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlamoqda. Davlat moliyaviy siyosatining samaradorligi faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki ijtimoiy natijalar bilan ham belgilanadi. Ijtimoiy himoya, aholining real daromadlarini oshirish, kambag‘allikni kamaytirish va bandlikni ta’minlash — bu moliyaviy tartibga

solishning asosiy maqsadlaridan biridir. Shu jihatdan, O‘zbekistonning “2030-yilgacha taraqqiyot strategiyasi”da ham moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy diversifikatsiyani ta’minlash ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Davlatning iqtisodiyotni moliyaviy tartibga solishdagi asosiy maqsadi — iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, ishlab chiqarishning uzluksiz rivojlanishini ta’minlash, inflyatsiya darajasini nazorat qilish va aholining farovonligini oshirishdir. Moliyaviy tartibga solish mexanizmlari asosan byudjet, soliq, kredit, investitsiya, pul-kredit siyosati va moliyaviy nazorat orqali amalga oshiriladi.

Moliyaviy tartibga solishning asosiy vositalaridan biri — soliq siyosatidir. Davlat soliq stavkalari, imtiyozlar, chegirmalar va to‘lovlar tizimi orqali iqtisodiy faollikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Soliq siyosati bir tomondan davlat byudjetiga barqaror tushumlarni ta’minlasa, boshqa tomondan ishlab chiqaruvchi va tadbirkorlik subyektlari uchun rag‘batlantiruvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, kichik va o‘rta biznes subyektlariga berilayotgan soliq imtiyozlari, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari iqtisodiy faollikni oshiradi.

Davlat iqtisodiyotni tartibga solishda byudjet siyosati orqali ham faol ishtirok etadi. Byudjet — bu davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishdagi asosiy moliyaviy vositadir. U orqali davlat resurslari jamlanadi va ijtimoiy sohalarga yo‘naltiriladi. Byudjet mablag‘larining to‘g‘ri taqsimlanishi iqtisodiy o‘sish sur‘atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy himoya sohalariga ajratilayotgan mablag‘lar mamlakatning uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Hozirgi davrda O‘zbekistonda raqamli moliyaviy boshqaruv tizimi joriy etilmoqda. Bu jarayon byudjet xarajatlarining shaffofligini ta’minlash, davlat xaridlarida korrupsiya holatlarini kamaytirish va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. “Ochiq byudjet” portali, “Soliq-servis” tizimi va elektron to‘lovlar tizimi bu borada muhim qadamlar hisoblanadi. Natijada, davlat

xarajatlari ustidan jamoatchilik nazorati kuchayib, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish imkoniyati oshmoqda.

Davlat moliyaviy tartibga solishda pul-kredit siyosati orqali ham muhim rol o‘ynaydi. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati inflyatsiya darajasini nazorat qilish, milliy valyuta barqarorligini ta‘minlash va iqtisodiyotga yo‘naltirilayotgan kreditlar hajmini boshqarish orqali amalga oshiriladi. So‘nggi yillarda Markaziy bank mustaqil pul-kredit siyosatini yuritish tizimini kuchaytirdi, natijada inflyatsiya darajasi pasayib, investitsion muhit yaxshilandi.

Moliyaviy tartibga solish tizimining yana bir muhim yo‘nalishi — investitsiya siyosatidir. Davlat ichki va tashqi investitsiyalarni jalb etish orqali ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytiradi, yangi ish o‘rinlarini yaratadi va raqobatbardosh iqtisodiyot poydevorini mustahkamlaydi. O‘zbekistonda “Investitsiya dasturi” asosida yirik infratuzilma loyihalari, energetika, transport va sanoat tarmoqlarida moliyaviy resurslar samarali yo‘naltirilmoqda.

Shuningdek, moliyaviy nazorat va audit tizimi davlat moliyaviy siyosatining ajralmas qismidir. Moliya vazirligi, Hisob palatasi va boshqa nazorat organlari tomonidan byudjet mablag‘larining maqsadli sarflanishi, davlat qarzining barqarorligi, soliq tushumlarining to‘liq ta‘minlanishi ustidan tizimli monitoring olib boriladi. Bu jarayon iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlash, davlat resurslaridan samarali foydalanish hamda korrupsiyani kamaytirish imkonini beradi.

Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sharoitida moliyaviy tartibga solish siyosati xalqaro integratsiya jarayonlari bilan ham chambarchas bog‘liq. O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lishga tayyorgarlik jarayonida soliq tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, byudjet siyosatini barqarorlashtirish va moliya bozorini erkinlashtirish yo‘nalishida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu esa milliy iqtisodiyotning ochiqligi va investitsion jozibadorligini oshirmoqda.

Davlat moliyaviy tartibga solish siyosatining samaradorligi ko‘p jihatdan u qanday boshqarilayotganiga bog‘liq. Shu sababli, zamonaviy boshqaruv

texnologiyalarini joriy etish, sun'iy intellekt asosida moliyaviy prognozlash tizimini yaratish, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish va real vaqt rejimida boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, davlatning moliyaviy tartibga solish faoliyati iqtisodiyotning sog'lom rivojlanishini, ijtimoiy barqarorlikni va xalq farovonligini ta'minlaydigan strategik jarayon hisoblanadi. Bu tizimning izchil ishlashi uchun davlat siyosati barqaror, ochiq va xalq manfaatiga xizmat qiluvchi yo'nalishda bo'lishi zarur. Davlat iqtisodiyotni moliyaviy tartibga solish jarayonida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bilan birga, iqtisodiyotni ijtimoiy yo'naltirilgan tarzda rivojlantirishni ham maqsad qilib oladi. Bozor iqtisodiyotida davlatning roli faqat tartibga soluvchi emas, balki yo'naltiruvchi va barqarorlashtiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Moliyaviy siyosat orqali davlat iqtisodiy o'sishning ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi, ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilishga, eksportni rivojlantirishga va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishga hissa qo'shadi.

Moliyaviy tartibga solishning muhim yo'nalishlaridan biri — byudjet siyosatining barqarorligi va samaradorligini ta'minlashdir. Bugungi kunda O'zbekistonda byudjet daromadlarini ko'paytirish, xarajatlarni oqilona boshqarish, davlat qarzini nazorat ostida saqlash muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Byudjet siyosatini samarali yuritish orqali davlat iqtisodiyotni ijtimoiy himoya bilan uyg'unlashtiradi. Ijtimoiy sohalarga ajratilayotgan mablag'larning ko'paytirilishi aholi farovonligini oshiradi, bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Moliyaviy tartibga solishning yana bir muhim yo'nalishi — hududiy moliyaviy siyosatni takomillashtirishdir. Har bir mintaqaning iqtisodiy salohiyati, tabiiy resurslari va ishlab chiqarish imkoniyatlari inobatga olingan holda, byudjet mablag'lari hududlar o'rtasida adolatli taqsimlanishi zarur. Bu hududiy tengsizlikni kamaytiradi, iqtisodiy faollikni oshiradi va hududiy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, mahalliy byudjetlarning

mustaqilligini kengaytirish, ularning daromad bazasini mustahkamlash bugungi islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Davlat investitsiya siyosati ham moliyaviy tartibga solishning tarkibiy qismi hisoblanadi. Hozirgi kunda O‘zbekistonda investitsion siyosatning asosiy maqsadi — iqtisodiyotning real sektoriga to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar oqimini ko‘paytirish, xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish va infratuzilma loyihalarini moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlashdir. Energetika, transport, logistika, kimyo va to‘qimachilik sanoati sohalariga kiritilayotgan investitsiyalar iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirmoqda.

Moliyaviy tartibga solish tizimining samarali ishlashi uchun davlat moliyaviy nazorati va audit tizimini kuchaytirish zarur. Davlat byudjetining har bir so‘mi samarali ishlatilayotganini ta‘minlash, ortiqcha xarajatlarni oldini olish va moliyaviy intizomni mustahkamlash bu yo‘nalishdagi eng muhim masalalardir. Moliya vazirligi, Hisob palatasi, Davlat soliq qo‘mitasi va boshqa nazorat organlari bu borada o‘zaro hamkorlikda faoliyat yuritmoqda. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda “Ochiq byudjet” tizimining joriy etilishi jamoatchilik ishtirokida moliyaviy nazoratni kuchaytirish imkonini berdi.

Shuningdek, davlat moliyaviy siyosati iqtisodiyotdagi monetar barqarorlikni ta‘minlash bilan chambarchas bog‘liq. Markaziy bank inflyatsiyani nazorat qilish, milliy valyuta kursining barqarorligini ta‘minlash, banklararo likvidlikni boshqarish va iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini rag‘batlantirish orqali muhim rol o‘ynaydi. Kredit siyosati, qayta moliyalashtirish stavkasi va majburiy zaxiralar me‘yorlari orqali pul aylanishiga ta‘sir ko‘rsatiladi. Shu yo‘l bilan moliyaviy barqarorlikka erishish, inflyatsiyani past darajada ushlab turish va investitsion muhitni yaxshilash maqsad qilingan.

Bugungi kunda O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri — barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tamoyillarini moliyaviy tizimga joriy etishdir. Davlat “yashil moliya” konsepsiyasi doirasida

energiya tejamkor texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va ekologik toza ishlab chiqarishni moliyalashtirishni kengaytirmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik xavfsizlik va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi.

Moliyaviy tartibga solishning yana bir zamonaviy yo'nalishi — raqamli texnologiyalarni iqtisodiy boshqaruvga joriy etishdir. “Elektron hukumat”, “Raqamli byudjet” va “Soliq-servis” tizimlari yordamida davlat moliyaviy operatsiyalarni tez, shaffof va samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa korrupsiya xavfini kamaytiradi, byudjet resurslarini tejaydi va iqtisodiy jarayonlarning ochiqligini ta'minlaydi.

Xulosa:

Davlat tomonidan iqtisodiyotni moliyaviy tartibga solish mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan muhim omildir. Moliyaviy siyosat yordamida davlat bozor mexanizmlarining kamchiliklarini to'ldiradi, iqtisodiy jarayonlarni muvozanatlashtiradi va ijtimoiy farovonlikni oshiradi. Soliq siyosatini takomillashtirish, byudjet mablag'laridan oqilona foydalanish, investitsiyalarni jalb etish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish orqali iqtisodiy tizim samaradorligi yanada oshadi. Zamonaviy sharoitda O'zbekiston davlat moliyaviy siyosatini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilib, raqamli boshqaruv, shaffoflik va ochiqlik tamoyillarini joriy etmoqda. Bu esa nafaqat iqtisodiy barqarorlikni, balki aholining ishonchini, ijtimoiy tenglikni va milliy taraqqiyotni ham mustahkamlaydi. Shu sababli, moliyaviy tartibga solish masalalari har bir davlat uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, u iqtisodiy mustaqillik va milliy rivojlanishning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston – 2030” strategiyasi.*
– Toshkent, 2023.

2. Karimov, A. *Davlat moliyaviy siyosatining asoslari.* – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
3. Nazarov, B. *Bozor iqtisodiyotida moliyaviy boshqaruv mexanizmlari.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. Xusanov, D. *Davlat byudjeti va soliq siyosati.* – Toshkent: Moliya, 2019.
5. Qodirova, M. *Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat tizimi.* – Samarqand: Ilm ziyo, 2022.
6. *Jahon banki hisobotlari: O‘zbekiston iqtisodiy ko‘rsatkichlari va islohotlar tahlili.* – Vashington, 2024.
7. *Moliya vazirligi axborot byulleteni. O‘zbekiston Respublikasida moliyaviy siyosat natijalari.* – Toshkent, 2023.